

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА

THE ROLE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE FORMATION OF A TEACHER'S PROFESSIONAL IMAGE

УДК 378.016

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.28>**Ткачова Н.О.,**

докт. пед. наук, професор,
в. о. завідувача кафедри освітніх наук,
цифрового навчання
та академічного підприємництва
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Ткачов А.С.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Сковороди

Байдала В.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри освітніх наук,
цифрового навчання
та академічного підприємництва
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Чирва Я.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри освітніх наук,
цифрового навчання
та академічного підприємництва
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Проблема формування професійного іміджу педагогів набуває сьогодні особливої актуальності, що зумовлює приділення їй значної уваги з боку науковців. Установлено, що центральне місце в професійній діяльності освітян займає комунікація, тому формування позитивного іміджу педагога нерозривно пов'язано з розвитком його комунікативної компетентності. Мета статті – розкрити роль комунікативної компетентності у формуванні професійного іміджу педагога. На основі врахування точок зору різних науковців у представленій публікації наведено авторську тлумачення і приписуваних уявлень, рис, цінностей, якостей фахівця. Уточнено, що цей феномен включає такі основні складники: особистісно-ціннісний, інформаційно-когнітивний і професійно-діяльнісний. Професійний імідж педагога реалізує такі основні функції: мотиваційну, інформаційну, ідентифікаційну, комунікативну, соціально-престижну, репрезентативну, регуляторну. Своєю чергою, під комунікативною компетентністю педагога розуміємо комплексне особистісне утворення, що забезпечує здатність фахівця здійснювати ефективне педагогічне спілкування з орієнтацією на його цілі, конкретних комунікантів та наявну комунікативну ситуацію.

З'ясовано, що позитивний професійний імідж педагога є необхідним атрибутом його професійних відносин та водночас важливим показником педагогічної майстерності фахівця. Прагнення фахівця зміцнити свій імідж та підвищити власну конкурентоспроможність спонукає його до постійного професійного саморозвитку. Доведено, що роль комунікативної компетентності як ключового складника професійного іміджу педагога та водночас фактору його постійного зміцнення постійно зростає, забезпечуючи підвищення рівня довіри до фахівця та його професійного авторитету.

Ключові слова: педагог, професійний імідж, комунікативна компетентність, роль, про-

фесійна майстерність, педагогічна діяльність.

The problem of shaping the professional image of educators is becoming increasingly relevant today, prompting considerable attention from researchers. It has been established that communication occupies a central place in the professional activities of educators; therefore, the development of a positive teacher image is inextricably linked to the formation of their communicative competence. The purpose of this article is to reveal the role of communicative competence in shaping the professional image of a teacher.

Based on the consideration of various scholarly perspectives, this publication presents the author's interpretations of the key concepts of the study. Thus, the professional image of a teacher is defined as a perception formed in the minds of others, based on both real and attributed representations, traits, values, and qualities of the professional. It is clarified that this phenomenon includes the following main components: personal-value, informational-cognitive, and professional-activity. The professional image of a teacher implements the following main functions: motivational, informational, identification, communicative, socially prestigious, representative, and regulatory. In turn, communicative competence of a teacher is understood as a complex personal construct that ensures the specialist's ability to engage in effective pedagogical communication, taking into account its objectives, specific interlocutors, and the communicative context.

It has been determined that a positive professional image is an essential attribute of a teacher's professional relationships and an important indicator of pedagogical excellence. A specialist's aspiration to strengthen their image and increase their competitiveness stimulates continuous professional self-development. It is proven that the role of communicative competence as a key component of a teacher's professional image – and simultaneously as a factor in its ongoing reinforcement – is constantly growing, contributing to an increase in public trust in the specialist and strengthening their professional authority.

Key words: teacher, professional image, communicative competence, role, professional skills, pedagogical activity.

Постановка проблеми. Проблема формування професійного іміджу педагогів набуває сьогодні високої теоретичної та практичної значимості, оскільки ускладнення та розширення завдань сучасної освіти суттєво розширює спектр фахових компетентностей освітян та вимог до сформованості їхніх професійно-особистісних характеристик. Позитивний імідж є потужним соціальним інструментом, що забезпечує підвищення ефективності професійної діяльності педагога, становлення його авторитету й конкурентоспроможності, зростання рівня довіри до нього з боку здобувачів та колег, а як наслідок – сприяє

досягненню високої результативності освітнього процесу у відповідності до очікувань і запитів теперішнього суспільства.

Навчальна й виховна діяльність педагога передбачає здійснення активної міжособистісної взаємодії, тому володіння навичками комунікації є важливим показником його професійної придатності. У світлі цього оволодіння комунікативною компетентністю є нагальним завданням для кожного представника педагогічної професії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як з'ясовано в дослідженні, різні аспекти формування професійного іміджу й комунікативної

компетентності педагога висвітлено в працях багатьох науковців. Зокрема, у цих публікаціях знайшли відображення такі актуальні питання:

- сутність, склад, зміст професійного іміджу педагога (С. Білозерська, Т. Волосяк, Т. Гребеник, О. Козлова, А. Коркішко та ін.);
- основні чинники його формування (І. Варнавська, О. Козлова, Є. Роздимаха, О. Хуртенко, Р. Чепок та ін.);
- шляхи формування професійного іміджу педагога (М. Васильєва, І. Ковальова, М. Курбанова, О. Мармаза, М. Навроцька та ін.);
- можливості іміджу як інструменту педагогічного впливу (Р. Брик, Е. Драчук, Н. Пихтіна, М. Химич та ін.);
- методи та форми формування комунікативної компетентності педагога (Л. Байдюк, Л. Гаврілова, К. Орду, О. Сікорська, З. Софроній, О. Чурікова-Кушнір та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як встановлено, ученими опубліковано значну кількість праць, що мають пряме чи опосередковане відношення до порушеної проблеми. Попри цей факт з'ясовано, що науковцями не проводилося комплексного дослідження, присвяченого розкриттю ролі комунікативної компетентності у формуванні професійного іміджу педагога.

Мета статті – розкрити роль комунікативної компетентності у формуванні професійного іміджу педагога.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Уточнимо, що науковцями висловлюються різні думки щодо визначення сутності, структури та змісту професійного іміджу педагога. Так, І. Варнавська та Р. Чепок відзначають, що цей феномен являє собою цілеспрямовано сформований образ, що має емоційно забарвлений характер та базується на сукупності особистісних і професійних, зокрема комунікативних, якостей і властивостей фахівця, зумовлених вимогами професії та соціуму. За поглядами авторів, структура цього феномену включає такі складники:

- особистісні (система професійно-особистісних цінностей та якостей людини);
- професійні (професійні знання, уміння, навички професійного спрямування);
- комунікативні (професійна комунікація, володіння сучасними інноваційними методиками);
- соціальні (професійний досвід і професійні досягнення фахівця) [2, с. 231].

Вважаємо, що професійний імідж педагога дійсно значною мірою визначається вказаними вище змістовими характеристиками людини. Проте вряд чи можна погодитися з виділеними в статті його структурними компонентами, адже професійна готовність фахівця забезпечується не тільки засвоєнням необхідних знань, умінь, навичок, але

й наявністю професійно важливих особистісних якостей та накопиченого досвіду роботи.

Як відзначають О. Козлова, Т. Гребеник та Т. Волосяк, професійний імідж освітянина є цілеспрямовано сконструйованим для оточуючих людей образом у відповідності до потреб та очікування суспільства щодо представників цієї професії. Указані вчені вважають, що професійний імідж педагога включає такі складники:

- особистісний (особистісні потреби й мотиви діяльності людини, які спонукають до розвитку та накопичення професійного потенціалу; позитивне ставлення та інтерес до професії; потреба в постійному самовдосконаленні);
- діяльнісний (здатність до творчої фахової діяльності, постійного самовдосконалення, умінь й навички, необхідні для виконання професійних завдань, здійснення самоменеджменту та власної іміджотворчої діяльності);
- соціальний (сформованість позитивних габітарних характеристик та вміння їх постійно покращувати, соціальне тло людини) [7, с. 65].

Р. Брик зауважує, що феномен іміджу взагалі виникає тільки тоді, коли його носій стає публічною особою, тобто коли він перетворюється на об'єкт його безпосереднього чи опосередкованого сприйняття оточуючими суб'єктами. Можна також сказати, що імідж людини являє унікальну програму соціальної поведінки, що відбиває її певні символи й норми, зрозумілі для оточуючих людей. У світлі цього авторка визначає, що професійний імідж педагога – це форма прояву індивідуального образу фахівця як реалізатора потреб інших людей в освітніх послугах, за якою увиразнюються його суттєві професійно– особистісні якості [1, с. 31].

За висновками А. Коркішка, професійний імідж педагога – це образ професійної ролі, що цілеспрямовано створюється фахівцем та доповнюється його індивідуальним іміджом під час взаємодії зі здобувачами, колегами та іншими людьми. Цей образ відповідає специфіці педагогічної професії, складається в процесі розвитку професіоналізму освітян та значною мірою залежить від сформованих в них особистісних і професійних якостей. Очевидно, що сприйняття людьми професійного іміджу педагога значною мірою залежить від того, якою мірою вдасться створити вигляд, що узгоджується з очікуванням соціуму [8, с. 108, 109].

Вважаємо за доцільне також виокремити основні функції професійного іміджу педагога. Так, М. Сперанська-Скарга виділяє дві групи функцій цього іміджу: ціннісні й технологічні.

До першої групи авторка відносить такі функції:

- особистісно підвищувальна (забезпечує створення атмосфери особистої привабливості фахівців через прояв ним найкращих особистісних якостей);

- психотерапевтична (усвідомлення власної унікальності, розвинутої комунікабельності, що сприяє відчуттю педагогами стійкого позитивного настрою й впевненості в собі та власних силах);

- комфортизації міжособистісних стосунків (наявність позитивного психологічного ефекту від усвідомлення освітянами власної особистісної чарівності, що сприяє прояву оточуючими людьми симпатії, доброзичливості й толерантності у спілкуванні) [11].

Технологічні функції професійного іміджу педагога включає такі:

- функція міжособистісної адаптації (базується на здатності швидко асимілюватися в даному конкретному соціальному середовищі);

- функція висвітлення найкращих особистісних ділових якостей (виникає змога візуально представити найпривабливіші риси людини, дозволяючи оточуючим пізнавати лише ті з них, що викликають прихильність і симпатію);

- функція затінення негативних характеристик особистості (відвернення уваги від негативних аспектів зовнішності через використання вдало відбраного одягу, макіяжу, зачіски, аксесуарів тощо);

- функція організації уваги й подолання існуючих бар'єрів у спілкуванні (забезпечується створенням привабливого іміджу педагога, що відповідає очікуванням оточуючих людей, а як наслідок – сприяє формуванню прихильності до фахівця) [там само].

О. Митцева виокремила такі загальні функції іміджу педагога:

- мотиваційна (мотивування освітян до саморозвитку й самореалізації в царині обраної професії);

- розвивальна (поступові позитивні кількісні й якісні особистісно-професійні зміни педагогів);

- адаптаційна (швидке пристосування до кожної наявної ситуації в професійній діяльності);

- інформаційна (поширення в суспільстві позитивно забарвленої інформації про педагогічну професію, створення її позитивного образу);

- комунікативна (забезпечує розбудову конструктивного спілкування на всіх рівнях педагогічної взаємодії);

- когнітивна (формування професійно важливих знань, виявлення нових сфер їх застосування);

- емотивна (взаємообмін духовно-моральними цінностями, власними переживаннями між партнерами із спілкування);

- конативна (регуляція взаємодії й координація зусиль її учасників);

- креативна (реалізація творчого потенціалу в педагогічній діяльності з питання створення унікальних освітніх послуг та пропозицій);

- професійна (покращення підготовки педагогічних кадрів, реалізація професійно-особистісного

потенціалу освітян, подальший розвиток педагогічної професії);

- особистої самореалізації (найбільш повне розкриття можливостей та здібностей освітян у педагогічній професії);

- аксіологічна (реалізація педагогами в освітньому процесі власних індивідуальних та професійних цілей, цінностей, сенсу життя);

- психотерапевтична (усвідомлення своєї значимості як особистості й як фахівця, демонстрація психологічно-емоційної стійкості, удосконалення професійної поведінки для забезпечення максимального впливу на інших людей);

- ідентифікації (забезпечення соціально-символьного впізнавання особи завдяки прояву важливих характеристик носія іміджу: логотипу, символіки тощо) [10, с. 198].

На підставі аналізу наукової літератури визначено, що професійний імідж педагога – це створений у свідомості інших людей його образ, сформований на основі врахування реальних і приписуваних уявлень, рис, цінностей, якостей фахівця. У дослідженні уточнено, що цей феномен включає такі основні складники:

- особистісно-ціннісний (мотиви, професійно-особистісні якості, ціннісні ставлення до себе та інших суб'єктів педагогічної діяльності, що забезпечують внутрішню саморегуляцію фахівця та спонукають його до подальшого професійного саморозвитку);

- інформаційно-когнітивний (знання про професійний імідж педагога та шляхи його формування);

- професійно-діяльнісний (професійні вміння, навички, компетентності; накопичений досвід професійної діяльності).

У дослідженні також зроблено висновок про те, що професійний імідж педагога реалізує такі основні функції:

- мотиваційна (мотивує до покращення професійної діяльності, сприяє підвищенню довіри здобувачів до викладача та спонукає їх до більш сумлінного навчання, перетворює викладача на взірць для наслідування);

- інформаційна (транлює інформацію про стиль викладання, цінності, рівень професійної компетентності педагога, формує у здобувачів та викладачів перше враження про нього як фахівця й особистість);

- ідентифікаційна (передбачає ототожнення педагога з обраною професією, його професійною роллю в освітньому середовищі);

- комунікативна (забезпечує ефективну комунікацію педагога зі здобувачами, колегами, іншими людьми, дає змогу створити сприятливий психологічний клімат для здійснення педагогічної взаємодії);

- соціально-престижна (сприяє зростанню статусу педагога в освітньому середовищі

й суспільстві, сприяє кар'єрному розвитку, підвищенню його авторитету);

- репрезентативна (являє собою зовнішній прояв внутрішньої професійної позиції педагога, формує певні уявлення про нього як фахівця й про заклад освіти, який він представляє);

- регулятивна (забезпечує регуляцію професійної поведінки викладача, що має відповідати вимогам й очікуванням суспільства; впливає на самоконтроль професійної діяльності педагога та стиль його ділового спілкування).

Зауважимо, що ключове місце в структурі професійного іміджу педагога займає комунікативна компетентність. Як з'ясовано, багато вчених висловлюють свої думки щодо визначення її сутності.

Так, Л. Гавриляк тлумачить цей феномен як здатність (властивість) людини розбудовувати й підтримувати різного роду (усні й письмові, вербальні й невербальні) комунікативні контакти для вирішення поставлених завдань (трансляція інформації, проведення переговорів, підтримка контактів тощо) з іншими учасниками спілкування. Ця комунікативна властивість включає знання про закономірності та правила спілкування, комунікативні уміння, навички та здібності [4, с. 71].

Схожі ідеї висловлюють І. Кліш, Н. Денисенко, О. Митчик та Л. Северіна. За їхніми поглядами, комунікативна компетентність – це здатність фахівця ефективно застосовувати різні засоби спілкування для досягнення поставлених цілей в освітньому процесі, підтримки сприятливого емоційного клімату в аудиторії. Авторами було виокремлено такі компоненти цієї компетентності: лінгвістичний, психологічний, соціальний, культурний, методичний [6, с. 40].

Як стверджують Н. Волкова й О. Лебідь, комунікативна компетентність педагога являє собою інтегральне особистісне утворення, що забезпечує усвідомлення цінності комунікації в царині професійної діяльності та ефективне здійснення спілкування, опанування культури, засобів та технологій його здійснення, постійне збагачення свого комунікативного досвіду. За висновками авторів, структура вказаної компетентності включає такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний (відповідні мотиви професійної діяльності, потреба в постійному комунікативному самовдосконаленні);

- когнітивний (система знань про сутність професійної комунікації педагога та специфіку її реалізації, особливості власного стилю спілкування);

- діяльнісний (сукупність груп професійно важливих комунікативних умінь: перцептивно-рефлексивних, організаційно-управлінських, експресивних);

- особистісно-емоційний (професійно-особистісні якості, які визначають педагогічну позицію та загальну спрямованість фахівця) [3, с. 170].

На основі врахування точок зору науковців та висловлених в авторських працях [12–14] думок про специфіку педагогічної комунікації зроблено висновок про те, що комунікативна компетентність педагога – це комплексне особистісне утворення, що забезпечує здатність фахівця здійснювати ефективне педагогічне спілкування з орієнтацією на його цілі, конкретних комунікантів та наявну комунікативну ситуацію. Ця компетентність включає такі складники: гуманістичні ціннісні орієнтації, мотиви та потреби здійснювати конструктивне ділове спілкування, знання про норми та специфіку його реалізації зі здобувачами різного віку, комунікативні й рефлексивні вміння.

Відзначимо, що в деяких наукових працях автори висловлюють свої думки щодо зв'язку професійного іміджу педагога та його комунікативних здібностей. Так, Т. Довга наголошує, що на формування професійного іміджу педагога значною мірою впливає його комунікативна привабливість – сприятливий для оточуючих емоційно-психічний стан, який проявляється в професійному спілкуванні та забезпечує ефективну комунікативну взаємодію зі здобувачами на основі відчуття всіма учасниками взаємної симпатії. Необхідною передумовою становлення позитивного іміджу педагога є також його здатність до здійснення успішної професійно-педагогічної комунікації, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування, а також засобів комп'ютерної комунікації [5, с. 177].

Як відзначає Т. Довга, важливу роль у вдосконаленні професійного іміджу освітян відіграють комунікативні здібності та вміння педагога, що проявляються в процесі педагогічного спілкування, сприяють забезпеченню його успішності, а також визначають стиль комунікативної поведінки фахівця як процесу трансляції здобувачам соціально важливої інформації. Авторка також застосовує у своїй статті поняття комунікативного іміджу як важливого складника професійного іміджу фахівця, що безпосередньо пов'язаний з комунікативною поведінкою суб'єкта. Його основу складає система вербальних і невербальних складників та інших комунікативних характеристик, що виявляються в процесі педагогічної комунікації. У цьому іміджі поєднуються важливі комунікативні й візуальні іміджеві характеристики професіонала [5, с. 177, 178].

І. Варнавська й Р. Чепок сприймають комунікативні вміння та здібності педагога як ключовий компонент його професійного іміджу та стверджують, що саме рівень сформованості комунікативної компетентності викладача переважною мірою визначає успішність формування його соціального образу й авторитету в професійному середовищі [2, с. 231].

На думку І. Черезової, ефективно використання педагогом вербальних і невербальних засобів

спілкування є важливим аспектом покращення іміджу педагога, адже цей імідж формується в процесі здійснення різних соціальних комунікацій. Тому провідну роль у його створенні виконує комунікативна компетентність фахівця. При цьому професійно грамотне спілкування забезпечується наявністю в освітян сформованих комунікативних і перцептивних умінь. Своєю чергою, низький рівень сформованості вказаної компетентності провокує нездатність педагога до успішного спілкування, призводять до появи напруженості в стосунках та навіть різних конфліктних ситуацій, а це забезпечує руйнівний вплив на його імідж [15].

Як зазначає М. Курбанова, імідж педагога як багатогранна конструкція включає різні компоненти, центральне місце серед яких займає комунікативна компетентність. Оскільки професійна діяльність освітян відбувається насамперед як комунікація з іншими людьми, фахівці в галузі освіти повинні вміти позитивно впливати на здобувачів, адаптувати комунікацію до конкретних наявних педагогічних ситуацій у комунікації, ефективно спілкуватися з усіма учасниками освітнього процесу, накопичувати досвід конструктивної професійної діяльності. Тому важливими чинниками, що сприяють формуванню позитивного професійного іміджу викладача, є його стиль педагогічного спілкування та загальна манера поведінки. Очевидно, що педагогічні працівники, які здатні швидко встановити комунікативний контакт з різними людьми, добре та впевнено поводяться з ними, чітко формулюють свої думки, створюють більш позитивне враження у партнерів зі спілкування, ніж фахівці, які не володіють комунікативними вміннями. За поглядами дослідниці, сформована комунікативна компетентність сприяє зміцненню професійного іміджу педагога в силу таких причин:

- 1) грамотно організована комунікація покращує його взаєморозуміння зі здобувачами, а як наслідок – підвищує її ефективність;
- 2) освітяни, які вміють добре спілкуються, створюють позитивне враження про себе;
- 3) педагоги, які чітко формулюють свої ідеї, частіше беруть участь у семінарах, конференціях, а це сприяє розвитку професіоналізму;
- 4) здатність формулювати чіткі інструкції в навчанні та здійснювати ефективне спілкування сприяють покращенню управлінню навчальною діяльністю здобувачів [9, с. 140–41].

Висновки. У процесі наукового пошуку зроблено висновок про те, що позитивний професійний імідж педагога є необхідним атрибутом його професійних відносин та водночас важливим показником педагогічної майстерності, причому прагнення фахівця зміцнити свій імідж та підвищити власну конкурентоспроможність спонукає його до постійного професійного саморозвитку. Оскільки професійний імідж педагога формується

на основі демонстрації ним індивідуальної манери спілкування, готовності вести конструктивний діалог на основі прояву відповідних риторичних та презентаційних умінь, культури мовної поведінки, комунікація виконує роль важливого інструменту самопрезентації фахівця, що зумовлює формування у співрозмовників першого враження про нього та подальше професійне сприйняття.

Варто також підкреслити, що саме через спілкування педагог мотивує здобувачів освіти до наполегливого навчання, впливає на їхні ціннісні настанови, створює психологічно безпечну атмосферу, формує культуру спілкування в аудиторії. Очевидно, що більшою мірою сформована комунікативна компетентність викладача, тим більш дієвий професійний вплив він здійснює. Крім того, у ситуаціях появи непорозумінь зі здобувачами чи конфліктів саме здатність освітян виважено, конструктивно й коректно реалізовувати педагогічну комунікацію допомагає їм відстояти власний авторитет та зберегти позитивний професійний імідж. Комунікативна компетентність забезпечує також дотримання педагогом норм етики, коректність його виразів, здатність здійснювати діалог без тиску, що значною мірою впливає на зміцнення його іміджу.

Сьогодні педагог перетворюється на ключового посередника між постійно зростаючим потоком інформації та здобувачами, які не мають багатого життєвого досвіду. У такій ситуації він виконує функції не просто транслятора нових знань, а дієвого фасилітатора й модератора освітнього процесу, здатного забезпечувати індивідуальний розвиток кожного здобувача, а також авторитетного наставника, який залучає вихованців до своїх ціннісних ставлень, бо нова інформація подається суб'єктам навчання крізь призму її сприйняття викладачем, його життєвих пріоритетів. Тому роль комунікативної компетентності як ключового складника професійного іміджу педагога та водночас фактору його постійного зміцнення постійно зростає, забезпечуючи підвищення рівня довіри до фахівця та його професійного авторитету. У подальшому дослідженні планується виявити ефективні шляхи, методи, технології формування позитивного професійного іміджу педагога.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Брик Р. С. Імідж вчителя як інструмент педагогічного впливу. *Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 5-6 квіт. 2017 р.). Тернопіль: Тайп, 2017. С. 30-32.
2. Варнавська І. В., Чепок Р. В. Основні чинники професійного іміджу педагога. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2024. Вип. 20. С. 228-233.
3. Волкова Н. П., Лебідь О. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Вісник університету імені*

Альфреда Нобеля. 2020. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. Вип. 2 (20). С. 168-179.

4. Гавриляк Л. С. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *ΛΟΓΟΣ. The art of scientific mind*. 2019. Вип. 3. С. 70-73.

5. Довга Т. Візуально-комунікативні характеристики особистісно-професійного іміджу вчителя. *Наукові записки*. 2015. Серія: Педагогічні науки. Вип. 141(II). С. 175-179.

6. Кліш І., Денисенко Н., Митчик О., Северіна Л. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка». 2025. Вип. 1. С. 44-51.

7. Козлова О., Гребеник Т., Волосюк Т. Структура професійного іміджу майбутніх педагогів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 10. С. 63-74.

8. Коркішко А. В. Специфіка професійного іміджу майбутнього педагога як предмет наукових досліджень. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 1 (76). С. 103-111.

9. Курбанова М. Ш. Формування професійного іміджу майбутнього фахівця освітніх, педагогічних наук закладах вищої освіти: комунікативний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2024. Вип. 2 (215). С. 137-143.

10. Митцева О. С. Професійний імідж фахівця: суть, функції, структура. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 59. С. 191-200.

11. Сперанська-Скарга М. А. Функції професійного іміджу вчителя-філолога. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_3_10.

12. Ткачов С. І., Ткачова Н. О., Ткачов А. С., Байдала В. В. Підготовка майбутніх учителів до партнерської взаємодії в освітньому процесі школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Вип. 90. С. 146-150.

13. Ткачова Н. О., Ткачов С. І. Формування корпоративної культури майбутніх учителів як педагогічна проблема. *Інновації педагогічної освіти в умовах викликів сьогодення: монографія / за наук. ред. С. Я. Харченка*. Київ: Талком, 2019. С. 112-121.

14. Ткачова Н. О., Ткачов А. С., Собченко Т. М. Формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів засобами педагогічних дисциплін *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 2 (180). С. 70-81.

15. Черезова І. О. Психологічні аспекти професійного іміджу сучасного вчителя початкової школи. *Нова українська початкова школа: нові виміри професійного розвитку вчителя: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Запоріжжя, 16-17 вересня 2021 р.)*. URL: dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/1944?utm_source=chatgpt.com.